

CZU: [94 + 314.148](478)"1840/1850"

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA EVOLUȚIEI DEMOGRAFICE ȘI SOCIALE A BASARABIEI ÎN ANII '40 AI SECOLULUI AL XIX-LEA

Valentin TOMULEȚ

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol autorul analizează, în baza izvoarelor de arhivă inedite, schimbările care au intervenit în dinamica și componența populației din Basarabia în anii '40 ai secolului al XIX-lea, constatând că statistica ne oferă informații importante, deși nu întotdeauna exacte și complete. Deși conține doar indici estimativi, ea ne dă totuși posibilitatea să urmărim și să determinăm anumite tendințe în evoluția proceselor de ordin demografic, social și economic care au avut loc în epoca modernă în Basarabia, în general, precum și în diferite județe luate aparte, în particular.

O analiză comparativă a statisticii pentru întreaga Basarabie vizând anii 1840-1850 atestă o dinamică lent-ascendentă a numărului populației. În intervalul de 10 ani, creșterea reală a populației a fost de cca 187577 locuitori, de la 685265 locuitori în 1842 la 872842 în 1850, corespunzător unui spor de aproximativ 1,3 ori. Această majorare a numărului populației Basarabiei, cum atestă izvoarele, s-a produs atât în urma sporului natural, cât și în urma unor imigrații de coloniști străini (deși numărul acestora a fost mult mai mic ca în primele decenii) și a strămutării unor cetățeni ruși din diferite categorii sociale din guberniile interne ruse.

Cuvinte-cheie: statistică, demografie, categorii sociale, Basarabia, Imperiul Rus.

GENERAL OVERVIEW OF DEMOGRAPHIC AND SOCIAL EVOLUTION OF BESSARABIA IN THE 1840s

In the given article, based on the original archival sources, the author analyzes the changes that occurred in the dynamics and composition of the population of Bessarabia in the 1840s, ascertaining that the statistics offers us important information, although not always accurate and complete. Although it contains only estimates, it still gives us the possibility to pursue and determine certain trends in the evolution of demographic, social and economic processes in modern times that have taken place in Bessarabia in general, as well as in different counties taken in particular.

A comparative analysis of statistics for the whole of Bessarabia for the years 1840-1850 shows a slow-rising dynamics of the population. In the 10-year period, the real population growth was about 187577 inhabitants, from 685265 in 1842 to 872842 in 1850, corresponding to an increase of about 1.3 times. This increase in the Bessarabian population, as evidenced by the sources, occurred both as a result of natural growth and immigration of foreign colonists (although their number was much lower than in the first decades) and the displacement of Russian citizens from different social categories in Russian domestic gubernyas.

Keywords: statistics, demography, social categories, Bessarabia, the Russian Empire.

Formularea problemei

După anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, autoritățile imperiale au sesizat necesitatea unei evidențe riguroase a populației, a categoriilor sociale ale populației și a resurselor de care dispunea provincia proaspăt anexată. Spre exemplu, în instrucțiunile amiralului P.V. Ciceagov, comandantul-șef al armatei ruse de la Dunăre, adresate la 23 iulie 1812 guvernatorului civil Scarlat Sturdza privind organizarea teritoriului dintre Prut și Nistru, se sublinia destul de clar necesitatea efectuării unei statistici riguroase în Basarabia pentru a o putea governa cât mai eficient [1]. Astfel, studiul dinamicii populației și situației ei economice și sociale, în baza statisticii populației, prezintă un mare interes. În plus, subiectele legate de studiul dinamicii populației și al schimbărilor în structura socială, efectuat în baza datelor statistice, adunate de administrația imperială rusă cu diferite scopuri și ocazii în primele decenii ale secolului al XIX-lea, prezintă un interes deosebit, deoarece ne permit să stabilim schimbările de ordin demografic și social care au avut loc în această perioadă pe teritoriul Basarabiei sub dominație țaristă. Necesitatea unor asemenea date referitoare la mărimea, distribuția și componența populației se impune atât pentru planificarea și implementarea politicilor economice, sociale și fiscale de dezvoltare, cât și pentru desfășurarea diferitor activități administrative. Profesorul George Erdeli, de la Universitatea din București, scrie în prefața lucrării lui Constantin Vert *Geografia populației. Teorie și metodologie*: „Experiența a demonstrat că problemele demografice sunt probleme fundamentale ale istoriei societății umane, ale civilizației umane. Cele mai de seamă manifestări și realizări în toate

domeniile de activitate (economic, social, politic, cultural) își găsesc una dintre explicațiile principale în populație. De densitatea populației depinde în bună parte bogăția națiunii, puterea ei, realizările sociale și culturale, civilizația sa în ultimă instanță" [2].

Însă, pentru a pătrunde mai ușor în esența problemei, să facem la început o caracteristică succintă a situației generale a Basarabiei în anii '40 ai secolului al XIX-lea.

Caracteristica generală a perioadei

Izvoarele de arhivă demonstrează că perioada anilor '40 ai secolului al XIX-lea în istoria Basarabiei a fost determinată, în linii majore, de acele schimbări și mutații care au avut loc în perioadele precedente – anularea particularităților locale în sistemul administrativ și judiciar, lichidarea în 1828 a autonomiei limitate și provizorii acordate Basarabiei, suprimarea la 26 septembrie 1830 a cordonului vamal de la Nistru și transferarea lui la Prut și Dunăre (începând cu 1 ianuarie 1831), unificarea vamală, începând cu 1831, a Basarabiei cu guberniile interne ruse, includerea regiunii anexate în sistemul economic și politic imperial, aplicarea prin Regulamentul din 26 septembrie 1830 a reformei ghilldelor și constituirea juridică a burgheziei comerciale ca stare socială, instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail etc.

Deși Basarabia continua să dețină statutul de *regiune (область)*, situația ei se aseamăna mai mult cu cea de gubernie rusească. Pe parcursul anilor '20-'30 ai secolului al XIX-lea Basarabia a pierdut din particularitățile locale în sistemul administrativ, din circulație au fost scoase monedele străine, care au fost înlocuite cu asiglatul rusesc, deși unele din ele au continuat să circule și în această perioadă, dar în cantități mult mai mici. Populația se adaptează într-o anumită măsură la sistemul nou de guvernare, deși protestele și revoltele continuă și în această perioadă. Administrația regională continuă să fie subordonată direct, ca și în perioada precedentă, guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, cu reședința la Odesa [3], iar în viața politică un rol tot mai mare revine general-maiorului P.I. Fiodorov, care deține funcția de guvernator general al Novorosiei și Basarabiei, sau continuă așa-numita „epocă a lui Fiodorov” [4], începută în anii '30. Funcționau, cu o anumită intensitate, majoritatea instituțiilor regionale.

Perioada de administrare a Basarabiei de către general-maiorul P.I. Fiodorov devine tot mai evidentă și pronunțată de la sfârșitul anului 1844, când M.S. Voronțov este numit comandant suprem al trupelor ruse din Caucaz și guvernator al Caucazului, iar P.I. Fiodorov este împuternicit cu funcția de guvernator general al Novorosiei și Basarabiei, administrând Basarabia de la Odesa [5].

În această perioadă P.I. Fiodorov se încadrează tot mai activ în viața politică și în administrarea provinciei, autoritatea lui se răsfârge asupra tuturor sferelor administrației, în mâinile lui fiind concentrată atât puterea militară, cât și cea civilă. După cum constată A.Nakko, P.I. Fiodorov se bucura de întreaga putere politică și administrativă de care putea beneficia guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei [6]. P.I. Fiodorov considera și guvernarea Basarabiei ca parte integrantă a Imperiului Rus, puțin îl interesau particularitățile locale care se mai păstrau în anumite domenii și a depus eforturi substanțiale pentru integrarea regiunii în sistemul economic și administrativ imperial.

Conform datelor statistice, la mijlocul anilor '40 ai secolului al XIX-lea (1845) întreaga suprafață a Basarabiei număra 4121993 de desetine 963 ½ de stânjeni pătrați de pământ. În provincie erau înregistrate 8 orașe, 2 porturi, un orașel, 4 oboare, 23 de târguri, 18 slobozii, 897 de sate, 191 de sățișoare, 10 stanițe ce aparțineau statului, 113 colonii și 38 de cătune. În plus, în Basarabia funcționau 257 de biserici din piatră, 661 de biserici din lemn, 23 de mănăstiri și 12 capele. Din acest număr 19 biserici erau luterane, 5 – romano-catolice și 4 biserici – armenesti [7].

La sfârșitul anilor '40 ai secolului al XIX-lea (1849) situația puțin ce se schimbă: în Basarabia erau înregistrate 8 orașe, 2 porturi, un orașel, 4 oboare, 23 de târguri, 18 slobozii, 898 de sate, 192 de sățișoare, 10 stanițe ce aparțineau statului, 113 colonii și 38 de cătune [8].

Cât privește categoriile de bază ale populației, în special pentru cele de jos, din mediul rural, evenimentul principal a fost punerea în aplicare a *Contractului normal din 1846* – contract care reflectă tentativa administrației imperiale ruse, întreprinsă în Basarabia, de a reglementa problema țărănească în baza unui Regulament adoptat la 27 martie 1846, care urma să reglementeze relațiile dintre proprietarii funciari și țărani în cazul în care între ei nu au fost încheiate înțelegeri „benevole” în baza *Regulamentului din 24 ianuarie 1834* [9]. Noul Regulament avea similitudini cu Regulamentul din guberniile interne ruse din 1803 privind „agricultorii liberi”, care păstra caracterul voluntar al eliberării șerbilor și al asigurării lor cu pământ [10], cu proiectele și regulamentele precedente adoptate special pentru Basarabia [11], precum și cu *Regulamentul organic din Principatele Române din 1832* [12].

Însă, nesoluționarea problemei determină faptul că la 26 mai 1839 Senatul Guvernant, în baza cererii din 25 martie 1838 prezentate ministrului de Interne de către guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, M.S. Voronțov, prin care acesta solicită prelungirea cu încă trei ani (începând cu 1 ianuarie 1840) a termenului de încheiere a contractelor între proprietarii funciari și țărani privind folosirea pământului, a confirmat propunerea Consiliului de Stat, potrivit căreia în cazul în care țărani nu vor încheia asemenea contracte ei vor fi impuși să îndeplinească prestațiile în baza unui contract normal, alcătuit special de către guvern [13]. Cărmuirea Regională a pregătit proiectul regulamentului și în 1841 îl prezintă Administrației Regionale pentru a fi discutat la ședința Adunării Nobililor. Ulterior, acest regulament a fost discutat de instituțiile abilitate din Sankt Petersburg.

După cum putem constata din raportul datat cu anul 1842 al guvernatorului militar al Basarabiei, prezentat instituțiilor imperiale, categoriile sociale de bază ale populației rurale din Basarabia „erau țărani de stat și agricultorii liberi. Ultimii se împărțeau în răzeși, care dețineau în proprietate loturi de pământ, și țărani așezați pe pământurile moșierești. Dintre aceștia, răzeșii se considerau cei mai înstăriți, urmați de țărani de stat. Caracterul limitat al unor gospodării țărănești, cum constată izvorul, urmează a fi căutat parțial în modul tradițional, lipsit de griji, de administrare a gospodăriei, dar mai mult în faptul că în Basarabia multe moșii aparțineau mănăstirilor (cărora le-au fost închinat) și moșierilor care locuiau în Moldova, al căror pământ era dat în arendă, în mare parte unor persoane la nimereală și lipsite de moralitate (mulți dintre ei fiind armeni și evrei – V.T.)” [14].

Aceiași izvor atestă că „locuitorii băștinași se deosebesc de rușii veniți în Basarabia prin aceea că consumă mai puțin băuturi alcoolice” [15]. În provincie, mulți dintre cei ce făceau parte din stările sociale privilegiate știeau a citi în limbile moldovenească și greacă, dar foarte puțini țărani erau știutori de carte [16]. Nobilii își trimiteau copiii să-și facă studiile la liceele din Chișinău și Odesa și la pensioane* particulare, iar negustorii și mic-burghezii** – la școlile lancasteriene [17]. Spre exemplu, în 1843 în Basarabia funcționau un liceu de băieți și Seminarul Teologic din Chișinău, 5 pensioane particulare (unul pentru băieți și 4 pentru fete), o școală pentru copiii funcționarilor de birou, 5 școli județene și 8 școli lancasteriene și o școală evreiască. În plus, în satele ce aparțineau statului funcționau 55 de școli, iar în colonii – 79 de școli. În total, în Basarabia în 1843 își făceau studiile 6000 de elevi [19].

Pe parcursul anilor '40 ai secolului al XIX-lea administrația imperială a încercat să uniformizeze diferite categorii sociale și fiscale, în special mazilii și ruțașii, care beneficiau de un statut preferențial. Mazilii, care constituiau o categorie socială distinctă, beneficiau de anumite privilegii, iar administrația imperială nu-i agreea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia anexată. Procesul s-a produs prin înlăturarea treptată a mazililor din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, ei fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe de rând cu birnicii. Ca urmare, unii mazili, pentru neprezentarea la timp a documentelor ce atestau proveniența lor sau pentru diferite

* La 30 noiembrie 1835, pe lângă Liceul de Băieți din Chișinău este deschis Pensionul de Nobili, unde își făceau studiile 30 de elevi. Director al Pensionului a fost numit Teleșov. Printre discipline figura și limba română (Алексей Накко. *Бессарабская область со времени присоединения ея к России по Бухарестскому миру 1812-го года. В историческом, экономическом и статистическом отношениях*, л. 151 об.-152). Conform deciziei Comitetului de Miniștri din 30 iulie 1846, la insistența Ministerului Învățământului Public, la Pensionul Liceului din Chișinău își puteau face studiile și copiii negustorilor de ghilda întâi și ai negustorilor de ghilda a doua (ПСЗРИ. Собр. II, т. XXI, отд. второе, 1846, № 20269, СПб., 1847, с.156).

** *Mic-burghezi* – categorie socială formată în cea mai mare parte din mici producători și mici comercianți (cunoscuți în Țările Române ca *târgoveți*), care era răspândită [în Rusia] sub denumirea generică *meșciane* (rus. *мещане*) și care formau al treilea grup social (după intelectualitate și negustori) în care era împărțită populația urbană din Rusia. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației urbane, instituit în Basarabia conform Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul (Valentin Tomuleț. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*, (Instituții, regulamente, termeni). Ediția III-a, revăzută și adăugită. Iași, 2014, p.395-396). Alexandru Boldur numește simplu această categorie socială *burghezi* (Alexandru Boldur. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească*, Chișinău. 1929, p.51). În documentele de epocă termenul *meșceanin* era identic cu termenul *târgoveț* (Paul Mihail, Zamfira Mihail. *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*. București, 1993, p.35, 38, 53, 121, 143, 171, 172, 186, 212, 221, 228, 267, 281, 285). Dar, analogia este una pur convențională, deoarece ea se referă la perioada medievală (prin *orașeni* și *târgoveți* se subînțelege locuitorii orașelor și târgurilor) și nu la cea modernă, în care se afla Basarabia la acel moment. (A se vedea, spre exemplu: *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București, 1996, p.120; Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu. *Noul dicționar universal al limbii române*. Ediția a doua. București-Chișinău, 2007, p.179). După aplicarea la 26 septembrie 1830 a Regulamentului ghillidelor, stările sociale burgheze din Basarabia au fost legiferate juridic și includeau negustorii de trei ghilde (burghezia comercială), *mica burghezie* (*мещане*), țărâniea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase (*ANRM, F.6, inv.2, d.370, f.93 verso-94*).

încălcări, au fost transferați în categoria țăranilor, alții, ruinându-se, s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țărănimii. În pofida acestui fapt, mazilii au continuat să-și păstreze, și după ce au fost suprimați ca categorie socială, identitatea și trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Dacă mazilii aveau o componență socială și etnică mai compactă și națională, atunci componența ruptașilor era destul de diversă și pestriță, incluzând elemente autohtone și străine, strămutate de peste hotare în Moldova, din mediul țăranesc, dar și din mediul urban autohton, care nu au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății. Aceștia nu aveau un loc de trai permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domnii Moldovei.

Conform statutului juridic, ruptașii ce constituiau o categorie fiscală se împărțeau în trei categorii: *ruptașii propriu-ziși*, *ruptașii de cămară* și *ruptașii de vistierie*, care, din punct de vedere economic și social, puțin prin ce se deosebeau unii de alții. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruptașii beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie privilegiată, similar altor stări privilegiate, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care beneficiau (scutirea de prestațiile locale și de pedepsele corporale fără sentința judecătorești) au fost anulate. Ca rezultat, majoritatea s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și de stat.

Dar și în asemenea condiții, prin Regulamentul despre drepturile de avere ale locuitorilor Basarabiei din 10 martie 1847, mazilii și ruptașii din Basarabia au fost lichidați ca stare socială și fiscală și incluși în categoria *odnodvorților ruși*, ceea ce a afectat serios statutul social și juridic al acestor categorii sociale/fiscale de populație [19].

Conform constatărilor, majoritatea absolută a odnodvorților trăiau pe pământurile deținute în posesie. Se observă și tendința de micșorare a numărului de odnodvorți care trăiau pe pământurile statului și orașenești și creșterea, deși neesențială, a celor care dețineau în posesie pământuri. Datele statistice de epocă denotă că majoritatea odnodvorților locuiau în mediul rural. Numărul odnodvorților care locuiau în mediul urban era în descreștere, fiind destul de mic din numărul total al populației [20].

Intervin schimbări și în viața economică. Continuă să de adâncească procesul de raionare economică. Tot mai multe gospodării moșierești și țăranesti se orientează la cerințele pieței. Asupra ritmului de dezvoltare a comerțului Basarabiei cu Sublima Poartă și cu statele europene prin porturile Ismail și Reni o oarecare influență a exercitat raionarea economică a Basarabiei. Județele de centru și de nord – Chișinău, Orhei, Iași și Hotin – aveau ca piețe de desfacere a mărfurilor pe căi terestre, prin vămile și posturile vamale de la Prut (Sculeni, Leova și Noua Suliță), Moldova și Imperiul Austriac; județele Soroca, Bender și, parțial, Akkerman (pe căile de trecere de la Nistru) – Odesa, iar prin porturile Ismail și Reni exportau doar o parte din județele Akkerman și Cahul – coloniile bulgare și germane situate în apropierea acestor porturi. Volumul și varietatea comerțului depindeau de numeroși factori, atât de ordin intern, cât și de ordin extern [23].

A. Skalkovski scria în această privință că „oricât de mare ar fi fost în străinătate cererea la pâinea din Ismail, negustorii nu puteau trimite mai mult decât singuri primeau, dar de primit nu era ce și nu era de unde. Guvernurile apusene (ucrainene – V.T.) și chiar o parte a regiunii Basarabia se grăbeau să-și exporte mărfurile în Odesa (care avea statutul de porto franc – V.T.), unde le vindeau mai repede și la prețuri mai convenabile” [24]. Dacă până la sfârșitul anilor '40 furnizorii principali de cereale în Odesa erau guberniile Podolia, Kiev și o parte a guberniei Herson, din 1840 în acest comerț s-a inclus și Basarabia de Sud, iar din anii '50 – și alte părți ale regiunii, ce exportau îndeosebi porumb [25].

Faptul că exportul mărfurilor din Basarabia, în fond al cerealelor, avea ca punct de destinație Imperiul Otoman este atestat de datele statistice din raportul șefului de poliție din Ismail prezentat în 1841, care comunică că în 1840 în portul Ismail au sosit 165 de vase cu balast, inclusiv 158 din posesiunile otomane, 4 din porturile ruse și câte un vas din Franța, Italia și Malta, iar cu mărfuri – 25 de vase, dintre care 23 din Constantinopol și 2 din Italia [26]. Valoarea mărfurilor exportate în 1840 prin portul Ismail a constituit 668418 rub., iar a celor importate – 349540 rub. argint (inclusiv a monedelor) [27].

Totuși, trebuie să precizăm că, deși izvoarele atestă că cea mai mare parte a mărfurilor exportate și importate prin porturile Ismail și Reni sunt înregistrate ca plecând sau venind de la Constantinopol, aceasta nu înseamnă că toate mărfurile exportate aveau ca ultimă destinație acest oraș sau că toate mărfurile importate erau de proveniență turcească. Constantinopolul era numai una dintre etapele sau popasurile care legau porturile Ismail și Reni de porturile Occidentului.

Un partener comercial important al Basarabiei era Imperiul Austriac. În raportul statistic anual al guvernatorului Basarabiei pentru anul 1850, prezentat instituțiilor imperiale, se menționa că „vitele cornute constituie articolul principal al exportului peste hotare al Basarabiei și această ramură economică în sine merită un sprijin

și o atenție deosebită. Creșterea animalelor în Basarabia în general, cu atât mai mult în partea ei de sud și de stepă, era avuția principală a locuitorilor băștinași și acum, când mulți dintre proprietarii funciari au început să cultive cereale, tinzând, în permanență, să dezvolte această ramură a agriculturii, micșorând numărul crescătoriilor de animale de rasă, vitele constituie și vor mai constitui încă multă vreme o sursă importantă de venit, în special pentru populația rurală, reieșind atât din situația geografică a țării, cât și din condițiile favorabile de asigurare cu hrană a animalelor. În anii precedenți capitalul comercial de la vânzarea vitelor atingea în Basarabia cifra de 1000000 de ruble argint, iar haznaua obținea un venit de 25000 de ruble argint" [28].

Tot în această perioadă intervin anumite schimbări în modul de viață și în mentalitatea nobilimii basarabene. A.Nakko scria în această privință la 1879: „Viața laică s-a născut, la început, la Chișinău, de unde s-a răspândit ulterior și în provincie. În anii '40 ai secolului al XIX-lea noțiunile de conviețuire, viață socială, viață confortabilă, adresare laică, purtare demnă s-au răspândit într-atât, încât stările înstărite din mediul urban și cel rural, care până acum locuiau în case mici și incomode, cu două-trei sau, rareori, cu patru odăi, au început acum să-și construiască case mari din piatră, cu holuri mari și săli spațioase. Imitând prin comportamentul său societatea europeană, ei organizau baluri și adunări, la care se întrunea întreaga societate laică orășenească și toți moșierii din vecinătate. Frecventând adunările laice din mediul urban și cel rural, nu se mai putea rămâne în mediul de altădată. De aceea, chiar și acei care cel mai puțin erau predispuși spre a face careva schimbări în modul de viață, vrând-nevrând, au fost nevoiți să se alinieze oamenilor înaintați. Despre maniere frumoase și modul de a se prezenta respectabil „în sălile cu parchet” nici nu se putea vorbi la acea perioadă. Dimpotrivă, se observă tendința de imitație nereușită a manierelor, totul era puțin caraghios. Dar altfel nici nu putea fi în acel timp. Cert este faptul că societatea basarabeană tindea spre o viață nouă, schimbându-și permanent situația materială și moravurile, pe care le-a moștenit din secolul trecut” [29].

În anii '30-'40 ai secolului al XIX-lea tot mai des au început a se întruni cluburi de seară (*вечерние клубы*) orășenești, numite convențional *adunări nobiliare*, unde se întruneau pentru distracții moșierii din Basarabia. Primele cluburi de seară la Chișinău au fost organizate în 1835, odată cu construirea în grădina publică a unui club de seară orășenesc. Vizitarea clubului de seară atât de către bărbați, cât și de doamne a devenit o distracție din cele mai plăcute la mijlocul secolului al XIX-lea. La început, societatea laică nu era numeroasă și era alcătuită doar din familia nobiliare, din care cauză și cluburile de seară orășenești din Chișinău au început a fi numite „adunări dvorenești” sau „adunări nobiliare”.

După clubul de seară din Chișinău, adunări nobiliare s-au deschis și în alte orașe, la început la Hotin – în 1843, iar mai târziu și la Sculeni – în 1846. Clubul din Sculeni întrunea o adunare destul de numeroasă, la care veneau nu doar moșierii locali, dar și oaspeți din Moldova de peste Prut [30].

Pe linia renașterii naționale, la Chișinău s-au înregistrat, între 1845 și 1848, mai multe tentative ale unor boieri români de a publica ziarul „Românul”. Tipografia Eparhială din Chișinău a reînceput din 1853 să imprime broșuri și cărți bisericești în limba română [31].

Nivelul de dezvoltare economică, bunăstarea și starea moral-psihologică a diferitor categorii sociale influențau direct procesele demografice din Basarabia, în general, și cele din diferite județe, în particular.

Privire generală asupra evoluției demografice și sociale în anii '40 ai secolului al XIX-lea

La stabilirea numărului populației Basarabiei în anii '40 ai secolului al XIX-lea o importanță primordială au rapoartele guvernatorilor (au început a fi transmise instituțiilor imperiale din 1837) care, din 1842, au început a fi însoțite de date statistice pe cele mai diverse probleme, inclusiv populația.

La început, să analizăm ce prezenta Basarabia din punctul de vedere al numărului de localități (oboare, târguri, slobozii, sate, sățișoare, sate de cazaci, colonii și cătune) în anii '40 ai secolului al XIX-lea (fără de orașe), având la dispoziție datele statistice pentru anul 1846 (Tab.1).

Tabelul 1

Numărul total de localități din Basarabia conform statisticii din 1846*

Județele și alte așezări	Denumirea așezărilor								Numărul total	Raportul, în %
	Oboare**	Târguri	Slobozii	Sate	Sățișoare	Sate de cazaci	Colonii	Cătune		
Chișinău	-	1	-	150	-	-	-	9	160	12,3

Hotin	-	5	-	140	22	-	-	-	167	12,9
Iași	-	2	-	116	65	-	-	-	183	14,1
Soroca	-	3	4	127	44	-	6	20	204	15,7
Orhei	-	4	14	178	13	-	-	9	218	16,8
Bender	-	3	-	23	8	-	-	-	34	2,6
Akkerman	3	1	-	2	6	-	-	-	12	0,9
Cahul	-	1	-	84	14	-	-	-	99	7,6
Adm. Spec. Ismail	1	-	-	4	19	-	-	-	24	1,8
Așezările de stat	-	3	-	78	-	-	-	-	81	6,2
Colonii	-	-	-	-	-	-	107	-	107	8,2
Sate căzăcești	-	-	-	-	-	10	-	-	10	0,8
Numărul total	4	23	18	902	191	10	113	38	1299	100,0
Raportul, în %	0,3	1,8	1,4	69,4	14,7	0,8	8,7	2,9	100,0	-

* ANRM, F. 2, inv.1, d.4779, partea I, f.149.

** Loc unde se ține târg de vite, de fân etc.

Datele Tabelului 1 atestă că în 1846 în Basarabia erau înregistrate 1299 de localități, inclusiv: 4 (0,3%) oboare, 23 (1,8%) de târguri, 18 (1,4%) slobozii, 902 (69,4%) sate, 191 (14,7%) de sățișoare, 10 (0,8%) sate de cazaci, 113 (8,7%) colonii și 38 (2,9%) de cătune.

Cele mai multe localități erau atestate în județul Orhei – 218 (16,8%) localități, urmat de județul Soroca – cu 204 (15,7%), Iași – cu 183 (14,1%), Hotin – cu 167 (12,9%), Chișinău – cu 160 (12,3%) de localități, celorlalte județe revenindu-le un număr mult mai mic. Coloniștii (bulgari, germani etc.) locuiau în 107 (8,2%) localități.

Un interes deosebit prezintă datele cu privire la târgurile din Basarabia. Date statistice datate cu anul 1845, sistematizate în Tabelul 2, oferă informații detaliate despre numărul de locuitori, inclusiv categoria mic-burghezilor (creștini și evrei), circuitul comercial la iarmaroacele din târguri și numele proprietarului localității.

Tabelul 2

Numărul total de târguri din Basarabia conform statisticii din 1845*

Județele	Numărul total de locuitori	Inclusiv: mic-burghezi		Circuitul comercial la iarmaroace (în rub. argint)	Proprietarul localității
		Creștini	Evrei		
<u>Chișinău</u> Fălești	2420	717	1135	-	Funcționarul de clasa a VII-a Egor Balș
<u>Hotin</u> Lipcani	1257	-	946	4000	Moșiereasa Ecaterina Ghica
Noua Sulița	493	-	204	2500	Moșierul, f.d.c. a IV-a Ioan Sturdza
Briceni	2191	-	1868	5000	Moșierul, f.d.c. a VIII-a Saburov
Edineț	365	365	-	2500	Moșierul, f.d.c. a III-a Vasile Melnicov
Securenii	674	674	-	2000	Moșierul, general-maiorul Lișin

<u>Iasi</u>					
Sculeni	658	309	349	-	<i>Coloniilor</i>
Hâncești	1161	902	259	-	<i>Moșierul Manuc-Bei Mirzoian</i>
<u>Soroca</u>					
Otaci	1088	544	1524	1500	<i>Coloniilor</i>
Florești	268	268	-	-	<i>Coloniilor</i>
Vadu Rașcov	871	359	-	500	<i>Boierul din Moldova, Grigore Ghica</i>
<u>Orhei</u>					
Telenești	1424	581	843	-	<i>Principesa Ecaterina Ghica</i>
Rezina	334	123	211	2220	<i>Moșierul, f.d.c. a IV-a Ioan Sturdza</i>
Criuleni	424	293	131	-	<i>Moșierul, f.d.c. a VIII-a Saburov</i>
Tuzora	437	242	195	-	<i>Moșierul, f.d.c. a III-a Vasile Melnikov</i>
<u>Bender</u>					
Gura Galbenă	1024	1015	9	-	<i>Moșierul, general-maiorul Lișin</i>
Căușenii Noi	610	519	181	3500	<i>Moșierul Manuc-Bei Mirzoian</i>
Cimișlia	990	681	9	3500	<i>Cneazul P.H. Wittghenstein</i>
<u>Akkerman**</u>					
Tatarbunar	737	737	-	10000	<i>F.d.c. a VII-a Constantin Balș</i>
<i>Colonia Sarata</i>	329	329	-	-	<i>Moșierul, f.d.c. a X-a Egor Feodoseev</i>
Tarutino	632	632	-	100000	<i>Principesa Ecaterina Ghica</i>
Alt Arkiz	347	347	-	20000	<i>Moștenitorii lui P. Mino și răzeși</i>
Tuzla	-	44	-	-	<i>Loc.-colonel în retragere Derejinski și răzeși</i>
Bairamci	-	-	-	-	<i>Cneazul Mihail Cantacuzino</i>
Păpușoi	-	2388	-	-	<i>General-maiorul în retragere Starov</i>
Turlaki	4753	4711	42	-	<i>Mănăstirea din Moldova Golia</i>
Șabo	-	720	-	-	<i>Statul</i>
<u>Cahul</u>					
Leova	535	227	116	-	<i>Moșierul Krinițki</i>
<u>Distric. col. transdanub.</u>					
Bolgrad	3053	3053	-	105000	<i>Statul</i>
Comrat	1660	1660	-	75000	<i>Statul</i>
Ivanova	223	223	-	500	<i>Statul</i>
Numărul total	28958	22663	8022	337720	-

* ANRM, F. 2, inv.1, d.4575, f.37-38, 40-41, 43-44, 46-47, 49-50, 52-53, 58-59, 61-62, 64-65, 67-68, 70-71.

** În județul Akkerman, în afară de târgul Tatarbunar, au mai fost incluse încă 8 localități. *F.d.c.* – funcționar de clasa.

Datele Tabelului 2 atestă în Basarabia 31 de târguri, cu un număr de 28958 de locuitori, inclusiv: 22663 de mic-burghezi creștini și 8022 de mic-burghezi evrei, circuitul comercial la aceste târguri ajungând la 337720 rub. argint. Târgurile aparțineau unor mari moșieri, funcționari, ofițeri în retragere și statului. Raportate pe județe, datele din Tabel reprezintă următorul tablou: în județul Akkerman, în cele 9 târguri erau înregistrați 6798 (23,5%) de locuitori, în județul Hotin în cele 5 târguri – 4980 (17,2%) de locuitori, în Districtul coloniștilor transdanubieni, în cele 3 târguri – 4936 (17%) de locuitori, în județul Bender, în cele 3 târguri – 2624 (9,1%) de locuitori, în județul Orhei, în cele 4 târguri – 2619 (9%) de locuitori, în județul Chișinău, în unicul târg Fălești – 2420 (8,4%) de locuitori, în județul Soroca, în cele 3 târguri – 2227 (7,7%) de locuitori, în județul Iași, în cele 2 târguri – 1819 (6,3%) de locuitori și în județul Cahul, în unicul târg Leova erau înregistrați 535 (1,8%) de locuitori.

Cele mai mari târguri erau cele din Sudul Basarabiei: Turlaki (4753 de locuitori) și Bolgrad (3053 de locuitori), urmat în partea de nord a Basarabiei de Florești (2420 de locuitori) și Briceni (2191 de locuitori). În majoritatea târgurilor, tranzacțiile comerciale nu prezentau sume importante, excepție făcând doar târgul Bolgrad cu 105000 rub. argint, Tarutino – 100000 rub. argint, Comrat – 72000 rub. argint și Alt Arkiz – 20000 rub. argint. Aceste date demonstrează despre încadrarea gospodăriilor moșierești și țărănești în relațiile de piață.

Pentru a vedea ce prezenta din punct de vedere demografic Basarabia în anii '40 ai secolului al XIX-lea, să analizăm, mai întâi, numărul populației orășenești la începutul anilor '40, raportat la categoriile sociale de bază burgheze: negustorii de gildă și mica burghezie (Tab.3).

Tabelul 3

Numărul total al populației (persoane de ambele sexe) din orașele Basarabiei conform statisticii din 1840*

Orașele	Orașeni				Inclusiv: negustori de gildă					Mica burghezie	Raportul, în %
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Ghilda I	Ghilda a II-a	Ghilda a III-a	Numărul total	Raportul, în %		
Chișinău	24125	18511	42636	31,6	16	74	1380	1470	49,3	34374	29,6
Hotin	6203	4865	11068	8,2	-	26	390	416	14,0	10465	9,0
Bălți	2356	2158	4514	3,3	-	41	48	89	3,0	4272	3,7
Soroca	1208	1035	2243	1,7	-	-	5	5	0,2	2243	1,9
Orhei	2188	1904	4092	3,1	-	-	34	34	1,1	3221	2,8
Bender	6100	3912	10012	7,4	-	-	119	119	4,0	9445	8,1
Akkerman	14208	11131	25339	18,8	-	1	55	56	1,9	24753	21,3
Cahul	244	230	454	0,3	-	5	11	16	0,5	303	0,3
Ismail	14081	7827	21908	16,2	31	153	262	446	15,0	16208	14,0
Reni	3451	2853	6304	4,7	-	31	157	188	6,3	5582	4,8
Chilia	2368	3026	5394	4,0	-	-	143	143	4,8	4261	3,7
Vâlcov	602	507	1109	0,8	-	-	-	-	-	1005	0,9
Numărul total	77134	57956	135093	100,0	47	331	2604	2982	100,0	116132	100,0

* ANRM, F.2, inv.1, d.4948, f.27 verso-28; *Статистические таблицы о состоянии городов Российской империи, Великого княжества Финляндского и Царства Польского*, СПб, 1842, с.44-45, 50-51.

Datele Tabelului 3 atestă că în mediul urban din Basarabia, în cele 12 orașe, erau concentrate 135093 de persoane, inclusiv: 77134 (57,1%) de sex masculin și 57956 (42,9%) de sex feminin. Cel mai dens populate erau orașele Chișinău, cu 42636 (31,6%) de locuitori, Akkerman, cu 25339 (18,8%), Ismail, cu 21908 (16,2%) și Hotin, cu 11068 (8,2%) de locuitori. Celelalte orașe și târguri se încadrau în limita a 7,4% (Bender) și 0,8% (Vâlcov).

Un rol important în viața economică a Basarabiei aparține burgheziei comerciale – negustorilor de gildă și micii burghezii comerciale. Deși acordarea privilegiilor de 10 ani negustorilor din Basarabia conform Regulamentului ghilldelor din 26 septembrie 1830, îndeosebi eliberarea de taxa pentru certificatele comerciale în primii 5 ani și acordarea dreptului negustorilor de gilda a treia la comerțul exterior, a permis încadrarea în comerț a tuturor stărilor sociale, indiferent de apartenența etnică, inclusiv a moldovenilor, dar limitarea privilegiilor în următorii 5 ani și acordarea de noi privilegii (conform decretului Senatului Guvernământ din 11 august 1839), care necesitau mari investiții capitale (de care puteau beneficia doar negustorii angroșiști bogăți), au redus semnificativ posibilitățile și șansele multor comercianți de a se încadra în categoria negustorilor de gildă [32].

Datele Tabelului 3 atestă că în orașele Basarabiei erau încadrate în comerț 2982 de persoane, inclusiv: 47 (1,6%) de negustori mari angroșiști de gilda întâi, 331 (11,1%) – de gilda a doua și 2604 (87,3%) – de gilda a treia. Cel mai mare număr de negustori erau concentrați în 3 orașe: Chișinău – 1470 (49,3%) de persoane, Ismail – 447 (15%) și Hotin – 416 (14%), urmate de orașele Reni – 188 (6,3%) de negustori, Chilia – 143 (4,8) și Bender – 119 (4%). În celelalte orașe numărul negustorilor de gildă era destul de mic.

Negustorii se ocupau, de regulă, cu comerțul intern și extern. Spre exemplu, în raportul anual datat cu anul 1842 autoritățile regionale din Hotin menționau: „În ianuarie 1842 au declarat capitaluri comerciale de gilda a III-a în valoare de 312000 rub. argint. Ocupația de bază a negustorilor locali este comerțul cu mărfuri industriale, pe care ei le procură, în diferite perioade de timp, de regulă în gubernia Jitomir, în orașul Berdicev, și comerțul cu vite cornute pentru a le comercializa în Austria” [33].

Mult mai numeroasă era mica burghezie. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populației orașenești, supus impozitului pe cap de locuitor (capitației), prestațiilor și recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariați, să practice meșteșugăritul și comerțul cu amănuntul.

Categoria denumită *meșciane*, scrie cunoscutul istoric român Alexandru-Florin Platon (așa-zisa stare a III-a, potrivit organizării din timpul Ecaterinei a II-a), ar putea fi identificată la limită cu mica burghezie, dacă ținem neapărat să găsim o analogie cu nomenclatorul „clasic” vest-european. Aproximarea rămâne însă pur convențională și urmează a fi făcută cu prudență, deoarece criteriile de diferențiere a grupului erau altele în Rusia decât pe continent. Dacă în Europa toți cei care se reuniau sub emblema micii burghezii aveau un statut identic sau asemănător și aveau, în general, aceleași ocupații, cu totul altfel stau lucrurile în Imperiul Rus, unde această stare socială era eterogenă ca proveniență. Șerbi eliberați, mici negustori, țărani liberi, cler mărunt, militari reformați, evrei convertiți etc. – toți aceștia constituiau o componentă diversă și fluctuantă, niciodată unificată prin ocupații, statut și interese comune [34].

Datele Tabelului 3 atestă, în cele 12 orașe, 116132 de mic-burghezi, inclusiv: 34374 (29,6%) – în orașul Chișinău, 24753 (21,3%) – în orașul Akkerman, 16208 – în orașul Ismail (14%), 10465 (9%) – în orașul Hotin și 9445 – în orașul Bender. În celelalte orașe numărul mic-burghezilor varia între 0,3% (303 persoane) în orașul Cahul și 4,8% (5582 de persoane) în orașul Reni.

Pentru a ne imagina ce prezenta Basarabia din punct de vedere demografic (numărul total al populației, rata natalității și a mortalității), să analizăm datele statistice depistate în rapoartele guvernatorului Basarabiei pentru anii 1842-1843.

Datele privind numărul populației Basarabiei, conform raportului guvernatorului Basarabiei din 1842, sunt sistematizate în Tabelul 4.

Tabelul 4

Numărul populației din Basarabia conform statisticii din 1842*

Denumirea județelor	Numărul total				Numărul de nou-născuți			Numărul de persoane decedate			Diferența ambelor sexe
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	
Chișinău	59164	51496	110660	16,1	2826	2725	5551	2080	1862	3942	+ 1609
Bender	24466	20318	44784	6,5	1218	1074	2292	672	639	1311	+ 981
Akkerman	36965	31995	68960	10,1	1631	1604	3235	1038	1009	2047	+ 1188

Hotin	60612	57696	118308	17,3	3832	3850	7682	1633	1740	3373	+ 4309
Iași	40864	37389	78253	11,4	2068	1911	3979	1505	1147	2652	+ 1327
Soroca	44122	37418	81540	11,9	2071	1928	3999	1108	1115	2213	+ 1786
Orhei	42458	40196	82654	12,1	2015	1943	3958	973	962	1935	+ 2023
Cahul	53053	47053	100106	14,6	2526	2378	4904	1246	1167	2413	+ 2491
Numărul total	361688	323561	685265	100,0	18187	17413	35600	10255	9671	19886	+15604
Raportul, în %	58,8	47,2	100,0	-	51,1	48,9	100,0	51,6	48,6	100,0	-

* AISR, F.1263, inv.630, d.1555, partea a doua, f.128, 741.

Datele Tabelului 4 denotă că în 1842 populația Basarabiei era alcătuită din 685265 de persoane, inclusiv: 361688 (52,8%) de persoane de sex masculin și 323561 (47,2%) de sex feminin. Din județele Basarabiei cea mai densă populație avea județul Hotin, cu un număr de 118308 (17,3%) persoane, inclusiv: 60612 (51,2%) de sex masculin și 57696 (48,8%) de sex feminin, urmat de județele: Chișinău – 110600 (16,1%), inclusiv: 59464 (53,5%) de sex masculin și 51496 (46,5%) de sex feminin; Cahul – 100106 (14,6%), inclusiv: 53053 (53 %) de sex masculin și 47053 (47%) de sex feminin; Orhei – 82654 (12,1%), inclusiv: 42458 (51,4%) de sex masculin și 40196 (48,6%) de sex feminin; Soroca – 81540 (11,9%), inclusiv: 44122 (54,1%) de sex masculin și 37418 (45,9%) de sex feminin; Iași – 78253 (11,4%), inclusiv: 40864 (52,2%) de sex masculin și 37389 (47,8%) de sex feminin; Akkerman – 68960 (10,1%), inclusiv: 36965 (53,6%) de sex masculin și 31995 (46,4%) de sex feminin și Bender – 44784 (6,5%) de persoane, inclusiv: 24466 (54,6%) de sex masculin și 20318 (45,4%) de sex feminin.

Pe parcursul anului 1842 în Basarabia au fost înregistrați 35600 de nou-născuți, inclusiv 7682 (21,6%) – în județul Hotin, 5551 (15,6%) – în județul Chișinău, 4904 (13,8%) – în județul Cahul, 3999 (11,2%) – în județul Soroca, 3979 (11,2%) – în județul Iași, 3958 (11,1%) – în județul Orhei, 3235 (9,1%) – în județul Akkerman și 2292 (6,4%) – în județul Bender.

În 1842 au fost înregistrate 19886 de decese, inclusiv: 3942 (19,8%) – în județul Chișinău, 3373 (17%) – în județul Hotin, 2652 (13,3%) – în județul Iași, 2413 (12,1%) – în județul Cahul, 2213 (11,1%) – în județul Soroca, 2047 (10,3%) – în județul Akkerman, 1935 (9,7%) – în județul Orhei și 1311 (6,6%) – în județul Bender.

Datele atestă o preponderență a nou-născuților cu 15604 persoane față de numărul de persoane decedate. Cea mai mare rată a natalității a fost înregistrată în județul Hotin, iar cea mai mare rată a mortalității – în județul Chișinău, județe care aveau aproximativ același număr al populației.

Cam aceeași tendință de ordin demografic o putem observa și în anul următor – 1843, deși indicii pentru unele județe nu vor fi atât de mari (Tab.5).

Tabelul 5

Numărul populației din Basarabia conform statisticii din 1843*

Județele	Numărul total**				Numărul de nou-născuți			Numărul de persoane decedate			Diferența ambelor sexe
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	
Chișinău	56439	48997	105416	15,7	3043	2666	5709	2083	1940	4023	+ 1686
Bender	23085	18945	42030	6,3	1094	990	2084	866	831	1697	+ 387
Akkerman	29379	25739	55118	8,2	2087	1975	4062	1314	1265	2579	+ 1483
Hotin	60650	56527	117177	17,4	3208	3179	6387	1899	1886	3785	+ 2602
Iași	42847	40020	82867	12,3	2116	1988	4104	1267	1148	2415	+ 1689

Soroca	43957	38722	82679	12,3	2147	2058	4205	1111	1055	2166	+ 2039
Orhei	43553	41706	85259	12,7	2185	2130	4315	1163	1142	2305	+ 2010
Cahul	53770	47578	101348	15,1	2843	2751	5594	2075	2000	4075	+ 1519
Numărul total	353680	318234	671914	100,0	18723	17737	36460	11778	11267	23045	+ 13415
Raportul, în %	52,6	47,4	100,0	-	51,4	48,6	100,0	51,1	48,9	100,0	-

* AISR, F.1263, inv.606, d.1638, f.363.

** Probabil, în statistica din 1843 nu au fost incluse anumite categorii sociale sau fiscale ori lipsesc datele pentru anumite unități administrativ-teritoriale.

Datele Tabelului 5 certifică că cel mai mare efectiv (număr) al populației îl înregistra județul Hotin – 117177 (17,4%) de locuitori, inclusiv: 60650 (51,8%) de persoane de sex masculin și 56527 (48,2%) de persoane de sex feminin, iar cel mai mic efectiv al populației era în județul Bender – 42030 (6,3%), inclusiv: 23085 (54,9%) de persoane de sex masculin și 18945 (45,1%) de persoane de sex feminin. În același timp, observăm o creștere neesențială, spre deosebire de anul precedent, a numărului de nou-născuți – 36460, inclusiv: 18723 (51,4%) de nou-născuți de sex masculin și 17737 (48,6) – de sex feminin și o creștere mult mai mare a deceselor: 23045 de persoane decedate, inclusiv: 11778 (51,1) – de sex masculin și 11267 (48,9) – de sex feminin. Este evident sporul natural și în anul 1843 pentru toate județele, cel mai mare spor natural fiind și de această dată înregistrat în județul Hotin (+2602 persoane), iar cel mai mic – în județul Bender (+387 persoane).

Din 1844 este aplicată o altă modalitate de elaborare a rapoartelor cu date statistice, pe care administrația regională din Basarabia le prezenta anual instituțiilor imperiale: alături de datele pentru cele 8 județe, statistica include, separat, și datele pentru Administrația Specială a orașului Ismail și foburgul Vâlcov, satele ce aparțineau statului, coloniile transdanubiene, germane etc. și stanițele Armatei Căzăcești de la Dunăre. În plus, izvorul indică că în numărul total al populației au fost incluși și nobilii. Din 1845, rapoartele mai includeau și datele privind unele orașe ale Administrației Speciale a orașului Ismail. Începând cu 1847, datele statistice privind numărul populației din Basarabia erau prezentate separat pentru orașe și separat pentru județe.

Un anumit interes prezintă numărul mic-burghezilor și al negustorilor de gildă din Basarabia, la mijlocul anilor '40 ai secolului al XIX-lea, raportat la numărul total al populației (Tab.6).

Tabelul 6

Numărul total al populației din Basarabia, inclusiv al mic-burghezilor și al negustorilor, conform statisticii din 1846*

Orașele și județele	Numărul total de locuitori	Raportul, în %	Inclusiv:					Numărul total de negustori și de mic-burghezi	Raportul, în %	
			Mic-burghezi	Raportul, în %	Negustori	Raportul, în %	Inclusiv care au declarat capital		Mic-burghezi	Negustori
<i>Orașele</i>										
Chișinău	36840	38,4	33763	40,2	1561	71,6	250	35324	95,6	4,4
Hotin	11547	12,0	11182	13,3	51	2,3	-	11233	99,5	0,5
Bălți	9741	10,1	3100	3,7	68	3,1	57	3168	97,9	2,1
Soroca	3162	3,3	2561	3,0	200	9,2	31	2761	92,8	7,2
Orhei	3875	4,0	3295	3,9	216	9,9	97	3511	93,8	6,2
Bender	12047	12,5	11807	14,0	33	1,5	33	11840	99,7	0,3
Akkerman	15334	16,0	15109	18,0	39	1,8	2	15148	99,7	0,3
Cahul	3462	3,6	3274	3,9	12	0,6	-	3286	99,6	0,4

În total	96008	100,0	84091	100,0	2180	100,0	470	86271	97,5	2,5
Raportul, în %	11,8	-	58,2	-	65,6	-	(21,6)	100,0	-	
<i>Județele</i>										
Chișinău	75736	10,6	1386	2,3	32	2,8	-	1418	97,7	2,3
Hotin	107146	14,9	7125	11,8	58	5,1	58	7183	99,2	0,8
Iași	85728	12,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Soroca	92588	12,9	-	-	11	1,0	-	11	-	100,0
Orhei	97172	13,6	5428	9,0	111	9,7	22	5539	98,0	2,0
Bender	17235	2,4	-	-	8	0,7	-	8	-	100,0
Akkerman	15144	2,1	10777	17,8	1	0,1	-	10778	100,0	-
Cahul	29297	4,1	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Ad. Spec. Ismail</i>	36911	5,2	34537	57,1	866	75,8	-	35403	97,6	2,4
<i>Colon. germane</i>	53303	7,4	1253	2,1	30	2,6	-	1283	97,7	2,3
<i>Colonii**</i>	95468	13,3	-	-	26	2,3	26	26	-	100,0
<i>Sate căzăcești</i>	10149	1,4	-	-	-	-	-	-	-	-
În total	715877	100,0	60506	100,0	1143	100,0	106	61649	98,1	1,9
Raportul, în %	88,2	-	41,8	-	34,4	-	(9,3)	100,0	-	
Numărul total	811885	-	144597	-	3323	-	576	147920	-	-
Raportul, în %	100,0	-	97,8	-	2,2	-	(17,3)	100,0	-	-

* ANRM, F.2, inv.1, d.4779, partea a II-a, f.346-347.

** Așezările coloniștilor transdanubieni. *Ad. Spec. Ismail* – Administrația Specială a orașului Ismail.

Datele Tabelului 6 demonstrează că în 1846 în Basarabia erau 811885 de locuitori, inclusiv: 96008 (11,8%) – în mediul urban și 715877 (88,2%) – în mediul rural.

În mediul urban populația era concentrată, în fond, în 5 orașe: Chișinău – 36840 (38,4%) de locuitori, Akkerman – 15334 (16%), Bender – 12047 (12,5%), Hotin – 11547 (12%) și Bălți – 9741 (10,1%) de locuitori. În celelalte 3 orașe, Orhei, Cahul și Soroca, numărul populației constituia 10499 (10,9%) de persoane, din numărul total de locuitori.

În mediul rural, cel mai mare număr de locuitori era înregistrat în județul Hotin – 107146 (14,9%) de persoane, urmând județele Orhei – 97172 (13,6%), Soroca – 92588 (12,9%), Iași – 85728 (12%) și Chișinău – 75736 (10,6%) de locuitori. În celelalte 3 județe, Cahul, Bender și Akkerman, locuiau 61676 (8,6%) de persoane.

Majoritatea populației o alcătuiau mic-burghezii și negustorii. În mediul urban mic-burghezii constituiau 84091 (58,2%) de persoane, iar în cel rural – 60506 (41,8%) persoane. Negustori, în mediul urban, erau 2180 (65,6%) de persoane, iar în mediul rural – 1143 (34,4%). Cei mai mulți mic-burghezi locuiau în orașele: Chișinău – 33763 (40,2%) de persoane, Akkerman – 15109 (18%), Bender – 11807 (14%) și Hotin – 11182 (13,3%) de persoane. În celelalte orașe numărul mic-burghezilor era mult mai mic. În județe mic-burghezii erau concentrați mai masiv în județele: Akkerman – 10777 (17,8%) de persoane, Hotin – 7125 (11,8%), Orhei – 5428 (8%). Însă, cei mai mulți mic-burghezi trăiau în localitățile din Administrația Specială a orașului Ismail (în special în cele 3 orașe-porturi – Ismail, Chilia și Reni) – 34537 de persoane, sau 57,1% din numărul total al mic-burghezilor din județe.

În raport cu mic-burghezii, negustorii de gildă erau mult mai puțini la număr – doar 3323 (2,2%) de persoane, dar în mâinile lor erau concentrate principalele ramuri economice urbane – comerțul și meșteșugul. În mediul urban locuiau 2180 (65,6%) de negustori, iar în mediul rural – 1143 (34,4%). Cei mai mulți negustori erau concentrați în 3 orașe: Chișinău – 1561 (71,2%) de persoane, Orhei – 216 (9,9%) și Soroca – 200 (9,2%). În orașele-porturi Ismail, Chilia și Reni, care au fost incluse în Administrația Specială a orașului Ismail, erau înregistrați 866 de negustori, sau 75,8% din numărul total al negustorilor din județe.

Din datele Tabelului 6 reiese că pentru unele județe sau așezări statistica nu înregistrează mic-burghezi și negustori. Cauza constă în aceea că în unele județe târgurile erau puține sau lipseau, iar mic-burghezii au fost înregistrați în orașe și târguri. Tabelul ne mai permite să analizăm raportul mic-burghezi – negustori pentru fiecare oraș, județ sau district, ponderea absolută fiind în favoarea mic-burghezilor.

Prezintă interes și statistica cu privire la stările sociale privilegiate din Basarabia – nobilii, raznociinții* și tagma bisericească, care beneficiau de cele mai mari privilegii (Tab.7).

Tabelul 7

Numărul total al nobililor, raznociinților și al tagmei bisericești din Basarabia conform statisticii din 1846*

Orașele și județele	Nobili				Raznociinți	Tagma bisericească					
	De viță	Personal	Numărul total	Raportul, în %		Preoți	Dascăli	Clerul monahal	Clerul neortodox	Numărul total	Raportul, în %
<i>Orașele</i>											
Chișinău	170	342	512	47,8	240	142	112	18	6	278	50,6
Hotin	78	82	160	14,9	9	26	4	-	2	32	5,8
Bălți	8	82	90	8,4	29	29	8	-	1	38	6,9
Soroca	2	60	62	5,8	12	26	11	-	-	37	6,7
Orhei	33	106	139	13,0	51	5	11	-	-	16	2,9
Bender	11	46	57	5,3	5	21	14	-	-	35	6,4
Akkerman	14	29	43	4,0	20	57	44	-	-	101	18,4
Cahul	7	2	9	0,8	5	4	8	-	-	12	2,2
În total	323	749	1072	100,0	371	310	212	18	9	549	100,0
Raportul, în %	30,1	69,9	26,2	-	30,8	56,5	38,6	3,3	1,6	100,0	-
<i>Județele</i>											
Chișinău	331	188	519	17,2	115	740	1292	100	-	2132	17,2
Hotin	222	85	307	10,2	182	683	1034	-	-	1717	13,8
Iași	195	68	263	8,7	132	467	995	-	-	1462	11,8
Soroca	120	267	387	12,8	17	622	1159	89	-	1870	15,1
Orhei	659	90	749	24,8	210	686	844	434	-	1964	15,8
Bender	5	58	63	1,1	5	298	515	-	-	813	6,5
Akkerman	3	27	30	1,0	2	361	320	-	-	681	5,5
Cahul	16	19	35	1,2	24	169	360	-	-	529	4,3
Ad. Spec. Ismail	312	287	599	19,8	125	126	110	-	28	264	2,1
Așezările de stat	36	-	36	1,2	9	-	-	-	-	-	-
Colonii	31	-	31	1,0	11	529	445	-	17	991	8,0
În total	1930	1089	3019	100,0	832	4681	7074	623	45	12423	100,0

* **Raznociinți** – grup de populație din Imperiul Rus, din secolele XVIII-XIX, neconstituită juridic, care avea studii, se ocupa, în fond, cu munca intelectuală și nu era inclusă în niciuna dintre categoriile sociale; raznociinții nu beneficiau de dreptul de nobili personali (Ф.М. Лурье. *Российская история и культура в таблицах*. СПб., 1998, с.221).

Raportul, în %	63,9	36,1	73,8	-	69,2	37,7	56,9	5,0	0,4	100,0	-
Numărul total	2253	1838	4091	-	1203	4991	7286	641	54	12972	-
Raportul, în %	55,1	44,9	100,0	-	-	38,8	56,2	4,9	0,4	100,0	-

* ANRM, F.2, inv.1, d.4779, partea a II-a, f.349 verso-350.

Datele Tabelului 7 arată că în Basarabia erau înregistrați 3019 de nobili, inclusiv: 1072 (26,2%) în mediul urban și 3019 (73,8%) – în mediul rural. În mediul urban erau 323 (30,1%) de nobili de viță și 749 (69,9%) de nobili personali. Cel mai mare număr de nobili erau înregistrați în orașele Chișinău – 512 (47,8%) persoane, Hotin – 307 (10,2%) și Orhei – 139 (13%) de persoane. În celelalte orașe numărul nobililor era destul de mic: 90 (8,4%) de persoane în orașul Bălți, 62 (5,8%) – în orașul Soroca, 57 (5,3%) – în orașul Bender, 43 (4%) – în orașul Akkerman și 9 (0,8%) – în orașul Cahul.

În județele Basarabiei cei mai mulți nobili erau concentrați în: județul Orhei – 749 (24,8%) de persoane, Administrația Specială a orașului Ismail – 599 (19,8%), județul Chișinău – 519 (17,2%), județul Soroca – 387 (12,8%), județul Hotin – 307 (10,2%) și în județul Iași – 263 (8,7%). În celelalte județe, numărul nobililor era mult mai mic, depășind cu puțin un procent din numărul nobililor înregistrați în județe.

În același an 1846 statistica înregistrează 1203 de raznocinți, inclusiv: 371 (30,8%) – în mediul urban și 832 (69,2%) – în mediul rural. Cel mai mare număr de raznocinți era atestat în orașul regional Chișinău – 240 (64,7% din mediul urban), 210 (25,2%) – în județul Orhei, 182 (21,9%) – în județul Hotin, 132 (15,9%) – în județul Iași și 125 (15%) – în Administrația Specială a orașului Ismail. În celelalte județe numărul raznocinților era mult mai mic.

Destul de numeroasă era tagma bisericească, ce întrunea preoți, dascăli, cler monahal, cler neortodox. În 1846 în Basarabia erau înregistrați 12972 de reprezentanți ai clerului, inclusiv: 549 (4,2%) – în mediul urban și 12423 (95,8%) – în mediul rural.

Din cei 549 de clerici din mediul urban, 310 (56,5%) erau preoți, 2012 (38,6%) – dascăli, 18 (3,3%) – cler monahal și 9 (1,6%) – cler neortodox. În mediul rural, din cei 12423 de clerici, 4581 (37,7%) erau preoți, 7074 (56,9%) – dascăli, 623 (5%) – cler monahal și 45 (0,4%) – cler neortodox. Cei mai mulți clerici erau înregistrați în județele: Chișinău – 2132 (17,2%) de persoane, Orhei – 1964 (15,8%), Soroca – 1870 (15,1%), Hotin – 1717 (13,8%) și Iași – 1462 (11,8%).

La mijlocul anilor '40 ai secolului al XIX-lea au intervenit anumite schimbări și în acumularea datelor statistice despre majoritatea categoriilor sociale și fiscale din Basarabia, acestea fiind prezentate separat pentru fiecare categorie aparte. Datele privind stratificarea socială a populației Basarabiei, conform statisticii din 1846, sunt sistematizate în Tabelul 8.

Tabelul 8

Distribuția populației Basarabiei pe categorii sociale și fiscale, conform statisticii din 1846*

Orașele și județele	Categoriile sociale și fiscale											Numărul total	Raportul, în %	
	Boiernași, mazili, ruptași	Odnodvorți	Soldați în retragere	Negustori	Negustori ce au declarat capital	Mic-burghezi	Slugi	Țărani de stat	Cazaci	Coloniști	Țărani moșierești			Țigani ai Coroanei
Orașele														
Chișinău	-	4	109	1561	250	33763	289	10	-	32	19	-	36037	38,2
Hotin	-	-	72	51	-	11182	-	-	-	-	35	-	11340	12,0
Bălți	-	-	31	68	57	3100	30	-	-	-	6348	-	9634	11,2
Soroca	-	-	20	200	31	2561	20	-	-	-	220	-	3052	3,2
Orhei	-	-	41	216	97	3395	13	-	-	-	-	-	3762	4,0

Bender	-	-	51	33	33	11807	59	-	-	-	-	-	11983	12,7	
Akkerman	-	-	22	39	2	15109	-	-	-	-	-	-	15172	16,1	
Cahul	-	-	12	12	-	3274	20	-	-	-	118	-	3436	3,6	
În total	-	4	358	2180	470	84191	431	10	-	32	6740	-	94416	100,0	
Raportul, în %	-	0,004	0,4	2,3	0,5	89,2	0,5	0,01	-	0,03	7,1	-	11,9	-	
Județele															
Chișinău	-	3	18	32	-	1386	74	-	-	5	69172	2285	72975	10,4	
Hotin	-	175	88	58	58	7125	15	-	-	-	97176	298	104993	15,0	
Iași	2075	-	73	-	-	-	16	-	-	-	81097	610	83871	12,0	
Soroca	2541	-	20	11	-	-	34	-	-	1911	83658	2139	90314	12,9	
Orhei	4280	17	-	111	22	5428	595	-	-	-	80848	2970	94271	13,5	
Bender	-	-	12	8	-	-	23	-	-	-	16290	-	16333	2,3	
Akkerman	-	-	45	1	-	10774	-	-	-	-	3578	-	14401	2,1	
Cahul	171	-	38	-	-	-	8	-	-	-	28492	-	28709	4,1	
Ad. Spec. Ismail	-	-	254	866	-	34537	137	2	-	21	7	-	35824	5,1	
Așezările de stat	-	-	112	30	-	1253	-	51791	-	-	-	72	53258	7,6	
Colonii	-	-	83	26	-	-	-	-	-	94326	-	-	94435	13,5	
Sate căzăcești	-	-	87	-	-	-	-	-	1006	2	-	-	10149	1,5	
În total	9067	195	830	1143	80	60503	902	51793	1006	2	96263	460318	8374	699530	100,0
Raportul, în %	1,3	0,02	0,1	0,2	0,01	8,6	0,1	7,4	1,4	13,8	65,8	1,2	88,1	-	
Numărul total	9067	199	1188	3323	550	144694	1333	51803	1006	2	96295	467058	8374	793946	-
Raportul, în %	1,1	0,03	0,2	0,4	0,07	18,2	0,2	6,5	1,3	12,1	58,8	1,1	100,0	-	

* ANRM, F.2, inv.1, d.4779, partea a II-a, f.349 verso-350.

Conform datelor din Tabelul 8, stări sociale privilegiate erau boiernașii, mazilii, ruptașii, odnodvoții și coloniștii, majoritatea lor absolută având rezidența în mediul rural. În mediul urban erau concentrați mai mult soldații în retragere, negustorii, mic-burghezii, slugile, o parte destul de mică din țărani de stat și o parte mică din țărani moșierești. Majoritatea absolută a orașenilor o constituiau mic-burghezii, fiind în număr de 84191 de persoane, sau 89,2% din întreaga populație orășenească. Negustori erau 2180 de persoane în mediul urban sau 2,3% din numărul total, inclusiv 470 (0,5%) de negustori care au declarat capitalul comercial sau așa-numiții negustori de ghildă. Ponderele celorlalte categorii orășenești era destul de mică: odnodvoții – 4 (0,004%) persoane, soldați în retragere – 358 (0,4%), slugi – 431 (0,5%), țărani de stat – 10 (0,01%) și țărani moșierești – 6740 (7,1%) de persoane.

Cel mai populat era orașul regional Chișinău, unde locuiau 36037 (38,2%) de persoane, urmând orașele Akkerman, cu 15172 (16,1%) de locuitori, Bender, cu 11983 (12,7%) de locuitori, Hotin, cu 11340 (12%) de locuitori, Bălți, cu 9634 (11,2%) de locuitori, Orhei, cu 60503 (4%) locuitori, Cahul, cu 3436 (3,6%) de locuitori, Soroca, cu 3052 (3,2%) de locuitori.

În cadrul populației județene, țărani moșierești constituiau partea covârșitoare a populației – 460318 locuitori sau 65,8%, urmași de coloniști – 96263 de locuitori sau 13,8%, mic-burghezi – 60503 locuitori sau 8,6%, țărani de stat – 51793 de locuitori sau 7,4%. Categoriile privilegiate ale boiernașilor, mazililor și ruptașilor constituiau 9067 de locuitori, sau 1,3% din numărul total al populației din mediul rural. Celelalte categorii

erau mai puțin numeroase: odnodvorți – 195 (0,02%) de persoane, soldați în retragere – 830 (0,1%), slugi – 902 (0,1%), cazaci – 10062 (1,4%) și țigani ai Coroanei – 8374 (1,2%).

Cei mai mulți locuitori din mediul rural erau concentrați în județul Hotin – 104993 de persoane sau 15% din numărul populației județene, urmând județele Orhei – 94271 de persoane sau 13,5%, Soroca – 94271 de persoane sau 12,9%, Iași – 83871 de persoane sau 12%, Chișinău – 72975 de persoane sau 10,4%. Celelalte trei județe (Bender, Akkerman și Cahul) întruneau doar 6,5% din totalul populației rurale. Coloniștii transdanubieni, germani etc. numărau 94435 de locuitori, sau 13,5% din totalul populației rurale.

Din datele Tabelului 8 constatăm că din 793946 de locuitori înregistrați în Basarabia de statistica din 1846, 94416 de locuitori sau 11,9% locuiau în mediul urban și 699530 sau 88,1% – în mediul rural, ceea ce atestă caracterul agrar al regiunii.

Prezintă interes caracteristica Basarabiei din punct de vedere demografic, reieșind din numărul categoriilor burgheze – negustorii de gildă și mic-burghezii, raportat la numărul total al populației urbane, în a doua jumătate a anilor '40 ai secolului al XIX-lea (Tab.9).

Tabelul 9

Numărul populației din orașele Basarabiei conform statisticii din 1847*

Orașele	Orașeni				Inclusiv negustori de gildă**					Mic-burghezi	Raportul, în %	Raportat la numărul total
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Ghilda I	Ghilda a II-a	Ghilda a III-a	Numărul total	Raportul, în %			
Chișinău	22917	21048	43965	30,9	41	174	1009	1224	34,8	40720	31,3	95,4
Hotin	5819	5889	11708	8,2	-	26	397	423	12,0	11158	8,6	98,9
Bălți	2903	2984	5887	4,1	-	6	123	129	3,7	4317	3,5	75,5
Soroca	1208	1035	2243	1,6	-	-	5	5	0,1	2211	1,7	98,8
Orhei	2034	1932	3966	2,8	-	-	118	118	3,4	3572	2,7	93,0
Bender	9869	4802	14671	10,3	-	3	518	521	14,8	13673	10,5	96,7
Akkerman	8649	7618	16267	11,4	-	-	239	239	6,8	15303	11,8	95,5
Cahul	1981	1506	3487	2,5	-	-	26	26	0,7	3044	2,3	88,0
Ismail	13414	11447	24861	17,5	22	140	446	608	17,3	23020	17,7	95,0
Reni	3906	3415	7321	5,2	-	11	158	169	4,8	6830	5,2	95,6
Chilia	3470	3046	6516	4,6	-	-	49	49	1,4	5118	3,9	79,3
Vâlcov	664	545	1209	0,9	-	-	3	3	0,1	1188	0,9	98,5
Numărul total	76834	65267	142101	100,0	63	360	3091	3514	100,0	130154	100,0	94,1
Raportul, în %	54,1	45,9	100,0	-	1,8	10,2	88,0	100,0	-	-	-	-

* ANRM, F.2, inv.1, d.4948, f.64-65, 67-68, 70-71, 73-74, 75-76, 78-79, 80-81, 83-84, 86-87, 89-90, 92-93, 97-98, 102-105.

** Persoane de ambele sexe.

Datele însumate în Tabelul 9 demonstrează că în 1847 în orașele Basarabiei locuiau 142101 persoane, inclusiv 76834 (54,1%) de sex masculin și 65267 (45,9) de sex feminin. Populația era concentrată masiv în 5 orașe: Chișinău – 43965 (30,9%) de locuitori, Ismail – 24861 (17,5%), Akkerman – 16267 (11,4%), Bender – 14671 (10,3%) și Hotin – 11708 (8,2%). În celelalte orașe numărul populației era mult mai mic și constituia între 5,2% și 0,9% din numărul total al populației.

Negustorii de gildă erau înregistrați în majoritatea orașelor Basarabiei, dar erau concentrați masiv doar în 4 orașe: Chișinău – 1224 (34,8%) de negustori, Ismail – 608 (17,3%), Bender – 521 (14,8%) și Hotin – 423 (12%). În celelalte orașe numărul negustorilor era mult mai mic și varia între 4,8% și 0,1%.

Majoritatea negustorilor de gildă din Basarabia erau negustori mici de gilda a treia. Din numărul total de 3514 negustori înregistrați în Basarabia de statistica din 1847, 3091 (88%) erau negustori de gilda a treia, 360 (10,2%) – negustori de gilda a doua și 63 (1,8%) – negustori mari angroșiști de gilda întâi. Datele statistice nu indică numărul negustorilor care au declarat capitalul comercial.

Categoria mic-burghezilor, care însuma cele mai diverse categorii orașenești, avea o pondere mult mai mare, spre deosebire de negustorii de gildă, sau așa-numita burghezie comercială, fiind prezentă în toate orașele Basarabiei. În raport cu numărul total al populației, aceste două categorii sociale constituiau 133668 de persoane sau 94,1% din numărul total al populației, variind de la oraș la oraș: de la 75,5% în orașul Bălți, la 98,9% în orașul Hotin.

Un loc aparte în activitățile comercial-industriale din Basarabia le revenea evreilor, numărul cărora era destul de mare în unele orașe și județe. Țarismul, care urmărea atent activitatea evreilor și avea o grijă deosebită pentru această categorie etnică, promova o politică protecționistă, aduna permanent informații statistice detaliate despre evrei. Datele privind numărul evreilor din Basarabia la 1849 sunt sistematizate în Tabelul 10.

Tabelul 10

Numărul evreilor din Basarabia conform statisticii din 1849*

Orașele și județele	Numărul total				Născuți				Decedați				Căsătorii	Divorțuri	Numărul de sinagogi	Scoli de rugăciuni	Persoane cu funcții	
	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %	Sex masculin	Sex feminin	Numărul total	Raportul, în %						
<i>Orașele</i>																		
Chișinău	5992	4886	10878	39,3	277	171	448	38,2	405	375	780	50,9	242	102	1	27	84	
Hotin	3115	3464	6579	23,7	107	82	189	16,1	102	98	200	13,1	66	14	1	9	21	
Bălți	1136	1700	2836	10,2	75	78	153	13,0	96	102	198	12,9	57	33	1	7	28	
Soroca	1163	1100	2263	8,2	55	43	98	8,3	46	34	80	5,2	26	8	1	2	7	
Orhei	1130	1037	2167	7,8	35	45	80	6,8	58	73	131	8,6	35	12	1	3	15	
Bender	1150	728	1878	6,8	63	72	135	11,5	54	65	119	7,8	32	7	1	4	15	
Akkerman	536	567	1103	4,0	31	40	71	6,0	13	10	23	1,5	19	7	1	1	3	
În total	14222	13482	27704	100,0	643	531	1174	100,0	774	757	1531	100,0	477	183	7	53	173	
În %	51,3	48,7	44,6	-	54,8	45,2	48,5	-	50,6	49,4	58,9	-	-	-	-	-	-	
<i>Județele</i>																		
Chișinău	520	406	926	2,7	16	4	20	1,6	19	7	26	2,4	5	1	1	4	6	
Hotin	4395	3376	7771	22,6	149	116	265	21,3	144	133	277	15,9	56	6	3	8	4	
Iași	2644	2028	4672	13,6	101	80	181	14,5	88	94	182	17,0	54	1	3	7	27	
Soroca	6367	4400	10767	31,4	128	118	246	19,7	103	110	213	19,9	58	6	3	12	16	
Orhei	2506	2368	4874	14,2	135	119	254	20,4	102	96	198	18,5	60	22	3	3	21	
Bender	254	198	452	1,3	54	32	86	6,9	52	24	76	7,1	26	6	1	1	3	
Akkerman	394	346	740	2,2	21	19	40	3,2	13	16	29	2,7	15	4	1	2	14	
Cahul	169	153	322	0,9	20	13	33	2,6	6	4	10	0,9	12	2	2	-	3	

<i>Ad. Spec.</i>																	
<i>Ismail</i>																	
Ismail	1694	1545	3239	9,4	49	35	84	6,7	17	14	31	2,9	13	4	1	1	10
Chilia	180	254	434	1,3	13	16	29	2,3	7	15	22	2,1	5	3	1	1	8
Reni	86	61	147	0,4	2	7	9	0,7	2	4	6	0,6	3	1	-	1	2
În total	19209	15135	34344	100,0	688	559	1247	100,0	553	517	1070	100,0	307	56	19	40	114
În %	55,9	44,1	55,4	-	55,2	44,8	51,5	-	51,7	48,3	41,1	-	-	-	-	-	-
Numărul total	33431	28617	62048	100,0	1331	1090	2421	100,0	1327	1274	2601	100,0	784	239	26	93	287
Raportul, în %	53,9	46,1	100,0	-	55,0	45,0	100,0	-	51,0	49,0	100,0	-	-	-	-	-	-

* ANRM, F.2, inv.1, d.5367, f.48.

Datele Tabelului 10 atestă că în Basarabia erau înregistrați 62048 de evrei, inclusiv: 33431 (53,9%) de persoane de sex masculin și 28617 (46,1) – de sex feminin. Din acest număr, 27704 (44,6%) de persoane locuiau în mediul urban, inclusiv: 14222 (51,3%) – de sex masculin și 13482 (48,7%) – de sex feminin, și 34344 (55,4%) de persoane locuiau în mediul rural, inclusiv: 19209 (55,9%) – de sex masculin și 15135 (44,1%) – de sex feminin.

În mediul urban evreii erau concentrați în 4 orașe: 10878 (39,3%) de persoane în orașul Chișinău, 6579 (23,7%) – în orașul Hotin, 2836 (10,2%) – în orașul Bălți și 2263 (8,2%) – în orașul Soroca. În celelalte 3 orașe, Orhei, Bender și Akkerman, numărul evreilor era mai mic, alcătuind doar 5148 de persoane sau 18,6% din numărul total (fără cele 3 orașe aflate în unitatea administrativ-teritorială Administrația Specială a orașului Ismail).

În mediul rural cei mai mulți evrei erau înregistrați în Soroca – 2263 (31,4%) de persoane, Hotin – 7771 (22,6%), Orhei – 4874 (14,2%) și Iași – 4672 (13,6%). În celelalte 4 județe – Chișinău, Bender, Akkerman și Cahul – doar 2440 (7,1%) de persoane.

Statistica din 1849 înregistrează în Basarabia 2421 de nou-născuți, inclusiv: 1174 (48,5%) – în mediul urban și 1247 (51,5%) – în mediul rural, și 2601 decese, inclusiv: 1531 (58,9%) – în mediul urban și 1070 (41,1%) – în mediul rural.

În 1849 statistica înregistrează 784 de căsătorii, inclusiv 477 (60,8%) – în mediul urban și 307 (39,2%) – în mediul rural, și 239 de divorțuri, inclusiv: 183 (76,6%) – în mediul urban și 56 (23,4%) – în mediul rural.

Evreii dispuneau de 26 de sinagogi, inclusiv: 9 (34,6%) – în mediul urban și 17 (65,4%) – în mediul rural, 93 școli de rugăciuni, inclusiv: 53 (57%) – în mediul urban și 40 (43%) – în mediul rural.

Statistica din 1849 mai înregistrează 287 de funcționari evrei, inclusiv: 173 (60,3%) de funcționari în mediul urban și 114 (39,7%) – în mediul rural.

Pentru a urmări ce schimbări au intervenit de la 1844 în situația demografică a Basarabiei, să analizăm datele statistice prezentate de administrația regională instituțiilor imperiale în 1850 (Tab.11).

Tabelul 11

Dinamica populației din Basarabia și din Administrația Specială a orașului Ismail conform statisticii din 1850*

Orașele și județele	Numărul total al populației			Numărul celor nou-născuți			Numărul celor decedați			Sporul natural		Numărul căsătoriilor
	Sex masculin	Sex feminin	În total	Sex masculin	Sex feminin	În total	Sex masculin	Sex feminin	În total	Sex masculin	Sex feminin	
<i>Orasele:</i> Chișinău	20367	17994	38361	805	729	1534	811	760	1571	-6	-31	536

Bender	10001	4890	14891	197	181	378	244	236	480	-47	-55	65
Akkerman	8546	7518	16064	145	192	337	196	163	359	-51	+29	84
Hotin	5903	6286	12189	134	222	356	200	174	374	-66	+48	91
Bălți	2580	2319	4899	136	131	267	212	194	406	-76	-63	90
Soroca	1980	1976	3956	78	91	169	57	51	108	+21	+40	54
Orhei	2167	2152	4319	87	99	186	117	103	220	-30	-4	44
Cahul	1465	1354	2819	78	60	138	252	110	362	-174	-50	23
Ismail	14159	13210	27369	427	391	818	365	271	636	+62	+120	163
Reni	3966	3674	7640	105	98	203	124	87	211	-19	+11	50
Chilia	2759	2523	5282	130	134	264	108	104	212	+22	+30	48
Vâlcov	741	696	1437	38	13	51	18	18	36	+20	-5	5
Numărul total	74634	64592	139226	2360	2341	4701	2704	2271	4975	-344	+69	1253
Raportul, în %	53,6	46,4	100,0	50,2	49,8	100,0	54,4	45,6	100,0	-	-	15,4
Județele:												
Chișinău	40120	38786	78906	1871	1542	3413	1418	1312	2730	+453	+230	637
Bender	7854	7278	15132	265	358	623	362	245	607	-97	+113	113
Akkerman	7889	6271	14160	264	247	511	229	206	435	+35	+41	108
Hotin	55888	55781	111669	2531	2353	4884	2544	2283	4827	-13	+70	1582
Iași	44465	41931	86396	1521	1405	2926	1831	1746	3577	-310	-341	341
Soroca	53807	49188	102995	1951	1542	3493	2857	1813	4670	-906	-271	1055
Orhei	52714	48811	101525	1921	1920	3841	2079	1910	3989	-158	+10	1066
Cahul	15082	14093	29175	726	641	1367	1113	853	1966	-387	-212	353
Satele de stat	34510	29908	64418	1593	1503	3096	1322	1259	2581	+271	+244	789
Colonii	65278	51392	116670	2157	2018	4175	1336	1286	2622	+821	+732	779
Stanițe**	5792	4784	10576	194	180	374	98	82	180	+96	+98	67
Numărul total	383399	348223	731622	14994	13709	28703	15189	12995	28184	-707	+431	6890
Raportul, în %	52,4	47,6	100,0	52,2	47,8	100,0	53,9	46,1	100,0	-	-	84,6
Numărul total	458033	414815	872848	17354	16050	33404	17893	15266	33159	-539	+784	8143
Raportul, în %	52,5	47,5	100,0	52,0	48,0	100,0	54,0	46,0	100,0	-	-	100,0

* AISR, F.1263, inv.1, d.2185, f.690.

** Stanițele Armatei Căzăcești de la Dunăre.

Datele Tabelului 11 atestă un număr mai mare al populației în anul 1850 comparativ cu anul 1844 (când erau cca 777492 de locuitori), iar populația Basarabiei în 1850 era estimată la 872848 de locuitori, inclusiv: 458033 (55,2%) de persoane de sex masculin și 414815 (47,5%) de persoane de sex feminin. Cel mai mare număr de locuitori revenea județului Hotin – 123858 de locuitori, inclusiv: 61791 (49,9%) – de sex masculin și 62067 (50,1%) – de sex feminin, urmat de județele Chișinău, cu 117267 de locuitori, inclusiv: 60487 (51,6%) – de sex masculin și 56780 (48,4%) – de sex feminin, Soroca, cu 106951 locuitori, inclusiv: 55787 (52,2%) – de sex masculin și 51164 (47,8%) – de sex feminin, Orhei, cu 105844 locuitori, inclusiv: 54881 (51,9%) – de sex masculin și 50963 (48,1%) – de sex feminin, și Iași, cu 91295 de locuitori, inclusiv: 47045 (51,5%) – de sex masculin și 44250 (48,5%) – de sex feminin și de orașele Administrației speciale a orașului Ismail, cu

41728 de locuitori. În celelalte 3 județe, Bender, Akkerman și Cahul, numărul populației era estimat la 92241 de locuitori, ceea ce constituia doar 10,6% din numărul total al populației Basarabiei.

Țărani de stat erau în număr de 64418 (7,4%) persoane, coloniști – 116670 (13,4%) de persoane, cazaci – 10576 (1,2%) de persoane, ceea ce constituia 22% din numărul total al populației.

Statistica din 1850 înregistrează în Basarabia 33404 nou-născuți și 33159 de persoane decedate, sporul natural fiind de doar 245 de persoane. Cel mai mare număr de nou-născuți este înregistrat în județul Hotin – 5240 de copii, inclusiv: 2665 (50,9%) – de sex masculin și 2575 (49,1%) – de sex feminin, urmând județele Chișinău, cu 4947 de nou-născuți, inclusiv: 2676 (54,1%) – de sex masculin și 2271 (45,9%) – de sex feminin, Orhei, cu 4027 de nou-născuți, inclusiv: 2008 (49,9%) – de sex masculin și 2019 (50,1%) – de sex feminin, Soroca, cu 3662 de nou-născuți, inclusiv: 2029 (55,4%) – de sex masculin și 1633 (44,6%) – de sex feminin, și Iași – cu 3193 de nou-născuți, inclusiv: 1657 (51,9%) – de sex masculin și 1536 (48,1%) – de sex feminin. În celelalte 3 județe, Cahul, Bender și Akkerman, numărul nou-născuților era de 3354 de copii, ceea ce constituia doar 10% din numărul total al nou-născuților din Basarabia.

Din numărul total de 33404 nou-născuți, 4701 (14,1%) copii, inclusiv: 2360 (50,2%) de băieți și 2341 (49,8%) de fete, s-au născut în mediul urban și 28703 (85,9%) nou-născuți, inclusiv: 14994 (52,2%) de băieți și 13709 (47,8%) fete, s-au născut în mediul rural.

Statistica din 1850 atestă în Basarabia 8143 de căsătorii, inclusiv 1253 (15,4%) în mediul urban și 6890 (84,6%) în mediul rural.

Din punct de vedere social, populația Basarabiei la 1850 era repartizată în următoarele categorii sociale și fiscale: dvoreni de viță – 2699 de persoane, inclusiv cu dreptul de a participa la alegeri – 209; dvoreni personali – 4343; raznocinți – 1169; preoți și familiile lor – 6271; clerici de credință străină – 151; călugări (de sex masculin și de sex feminin) – 470; soldați în retragere și soțiile lor – 2289; cetățeni de onoare – 30; negustori: creștini – 3684 și evrei – 4463, inclusiv care au declarat capitalul comercial: creștini – 580 și evrei – 607; mic-burghezi: creștini – 96654 și evrei – 61961; odnodvorți – 16695; oameni de la curte – 856; țărani de stat – 75190; țărani moșierești – 618; cazaci – 16576; coloniști – 116670; bulgari – 71441, moldoveni – 45229, germani – 18747; țărani liberi – 419411; evrei agricultori – 4590 și țigani șerbi – 12626 de persoane.

Concluzii

În concluzie finală, constatăm că statistica rusească din anii '40 ai secolului al XIX-lea, utilizată în acest studiu, ne oferă informații importante, deși nu întotdeauna exacte și complete (ceea ce cu greu poate fi făcut și astăzi, prin folosirea metodelor moderne). Deși conține doar indici estimativi, ea ne dă totuși posibilitatea să urmărim și să determinăm anumite tendințe în evoluția proceselor de ordin demografic, social și economic care au avut loc în epoca modernă în Basarabia, în general, precum și în diferite județe luate aparte, în particular.

O analiză comparativă a statisticii pentru întreaga Basarabie vizând anii 1840-1850 atestă o dinamică lent-ascendentă a numărului populației. În intervalul de 10 ani, creșterea reală a populației a fost de cca 187577 locuitori, de la 685265 – în 1842, la 872842 locuitori – în 1850, corespunzător unui spor de aproximativ 1,3 ori. Această majorare a numărului populației Basarabiei, cum atestă izvoarele, s-a produs atât în urma sporului natural, cât și în urma unor imigrații de coloniști străini (deși numărul acestora a fost mult mai mic decât în primele decenii) și a strămutării unor cetățeni ruși de diferite categorii sociale din guberniile interne ruse.

Referințe:

1. Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F.19, inv.3, d.125, f.50-54 verso.
2. VERT, C. *Geografia populației. Teorie și metodologie*. Timișoara, 2001, p.6.
3. Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F.2, inv.1, d.1197, f.5-5 verso.
4. Mai detaliat despre semnificația „epocii lui Fiodorov” a se vedea în: Valentin Tomuleț. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Iași, 2014, p.296-297.
5. НАККО, А. *Бессарабская область со времени присоединения ея к России по Букарестскому миру 1812-го года. В историческом, экономическом и статистическом отношениях (manuscris)*. Кишинев, 1879, л. 156 verso (manuscrisul lucrării se păstrează în fondul de manuscrise al bibliotecii Universității de Stat din Odesa).
6. Ibidem, f.148-148 verso.
7. AISR, F.1281, inv.4, d.72, f.79, 81.
8. AISR, F.1281, inv.5, d.54, f.81.
9. Regulamentul integral a se vedea: ANRM, F.134, inv.1, d.71, f.33-44; Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собр. II, т.XXI, 1846, отд. первое, №19881. СПб., 1847, с.404-410.

10. RIASANOVSKY, N.V. *O istorie a Rusiei*. Iași, 2001, p.319.
11. Ne referim la proiectele regulamentelor din 1819, 1825 și la Regulamentul despre țărani din 1834.
12. ANRM, F.2, inv.1, d.3426, f.6.
13. ПСЗПИ. Собр. II, т.XIV, 1839, отд. первое, №12293, СПб., 1830, с.404.
14. AISR, F.1263, inv.630, d.1555, f.658.
15. Ibidem, f.656.
16. Ibidem, f.654.
17. AISR, F.1263, inv.606, d.1638, a.1843, f.303.
18. Ibidem, f. 310.
19. ANRM, F. 88, inv.1, d.1216, f.3.
20. Despre istoria acestor categorii sociale a se vedea mai detaliat: TOMULEȚ, V. Statutul și fiscalitatea mazililor, ruptașilor și odnodvorților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871). În: *Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială*, vol.IV, nr.5-6. Chișinău, 2013, p.9-51.
21. TOMULEȚ, V. Rolul negustorilor din Ismail și Reni în relațiile comerciale ale Basarabiei cu Sublima Poartă în anii '30 ai secolului al XIX-lea. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”*, Chișinău, 2001, vol.II, p.299-310. Idem. Rolul porturilor Ismail și Reni în comerțul exterior al Basarabiei prin Marea Neagră (1812-1856). În: *In honorem Gheorghe Gonța. Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele Simpozionului Internațional, noiembrie 2008. Chișinău, 2008, p.689-721.
22. СКАЛЬКОВСКИЙ, А.А. Измаильское Градоначальство в 1847 году. В: *Журнал Министерства внутренних дел*, СПб., 1849, ч.25, с.420.
23. СКАЛЬКОВСКИЙ, А.А. *Записки о торговых и промышленных силах Одессы*. СПб., 1865, с.72.
24. ANRM, F.2, inv.1, d.2591, partea a doua, f.397 verso-398.
25. Ibidem, f. 398. Suma mărfurilor exportate și importate în 1840 este mai mică în comparație cu anii '30, explicația fiind că în 1839, în urma reformei financiare, în circulație a fost pusă rubla de argint, egalată cu 3,5 ruble asiguate.
26. AISR, F. 19, inv. 3, d. 956, f. 106-106 verso.
27. НАККО, А. *Бессарабская область со времени присоединения ее к России по Бухарестскому миру 1812-го года. В историческом, экономическом и статистическом отношении*, л. 227-227 об.
28. Ibidem, f.27 verso.
29. *Istoria României. Compendiu*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. / Coordonatori Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan. Cluj-Napoca, 2007, p.581.
30. Mai detaliat despre această problemă a se vedea: TOMULEȚ, V. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Iași, 2015, p.242-273.
31. ANRM, F.2, inv.1, d.4137, f.41 verso.
32. PLATON, Al.-F. *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea)*. Preliminariile unei istorii. Iași, 1997, p.183.

Date despre autor:

Valentin TOMULEȚ, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

Prezentat la: 03.07.2019